

Att samverka eller?

Samhandling om mennesker med alvorlige psykiske lidelser

NAPHA Gardemoen 10 – 11 november 2011

Alain Topor

FoU-enheten. Psykiatri Södra Stockholm

Institutionen för Socialt Arbete. Stockholms Universitet

alain.topor@socarb.su.se

alain.topor@sll.se

Varför inte mer samverkan?

- Men varför samverkan inte personalen och verksamheterna mera?
 - Onda?
 - Tröga?
 - Dumma?
 - Eller finns det goda skäl?
-

Totala institutioner & det normala livet

- En grundläggande social ordning i det moderna samhället är att individer brukar
- sova, roa sig och arbeta
- på **skilda** håll,
- med **olika** människor,
- under **skilda** auktoriteter,
- **utan** att följa någon övergripande rationell plan

□ *Erving Goffman*

Att samverka eller?

- En fråga

- Strävan efter samverkan: viktig och positiv.

Men:

- När blir samverkan en ny

- total men osynlig institution

- mitt i samhället?

- Och vill vi ha det så?

Att samverka eller?

- Ideologisk kritik, men...

- Kritiken av totala institutioner :

- Ideologisk:

- Odemokratisk*

- Empirisk:

- Institutionsskador*

Institutionsskador

□ Institutionell neuros

- ”... en sjukdom som kännetecknas av apati, förlusten av intresse för omvärlden om den inte direkt berör patienten, en passiv underkastelse, en oförmåga att bygga upp framtidsplaner, en brist på individuelaitet samt, ibland, en speciell kroppsställning och rörelsemönster.”

□ Barton 1959

Institutionsskador

□ Schizofreni

- ”Resultatet av den här delen av den morbida processen blir emotionell tröghet, oförmåga till mental aktivitet, förlust av viljekraft och förlust av förmågan till ansträngning och förmåga till självständigt handlande. Därigenom förstörs personlighetens innersta väsen.”

□ Kraepelin 1919

Institutionsskador

□ Antalet intagna i slutenvård

År	Inneliggande på hospital	Folkmängd	Inneliggande/100.000 inv.
1840	1.016	3.138.887	32,4
1870	1.247	4.168.525	29,9
1900	4.602	5.136.441	89,6
1930	15.861	6.142.191	258,2
1960	33.752	7.497.967	450,0

Totala institutioner

- Ingen brukarmakt/inflytande
 - Personalen planerar åt patienten för hans bästa
 - Den nya tidens lösning: samverkan med brukarinflytande.
-

Evidensbaserade insatsers tre källor

Forskningsresultat

De professionellas erfarenheter

Brukarnas erfarenheter & preferenser

Utan alla tre; inga evidensbaserade insatser

Brukaren som medborgare?

- SKL (2010) skriver i "ett positionspapper":
- Förhållningssättet mellan den professionelle och patienten/brukaren både på individnivå och verksamhetsnivå vilar idag i alltför stor utsträckning på **en obalans i maktförhållanden** och på sina håll **en föråldrad kultur** där de professionella är auktoriteter som skall 'lösa individens situation.'
- Synen på den enskilde har präglats av att denne är **en "mottagare"** av välfärdstjänsten som inte kan eller får påverka sin egen process, eller hur verksamheten bedrivs.

Bråkaren som medborgare?

□ WHO (2005):

□ Complex issues are involved, but making rhetoric into reality remains the challenge. The notion of empowerment receives a great deal of lip service, but deep-seated issues of power and professional status are at stake and should not be ignored.

Bråkaren som medborgare?

□ Lindqvist (2007):

- Just inom vården av psykiskt sjuka och funktionshindrade har sannolikt den patriarkala synen, som den ”goda staten” är uttryck för, särskilt svårt att släppa greppet om våra föreställningar.
- Dels kan psykiskt sjuka och funktionshindrade lätt uppfattas som några som är oförmögna att föra sin talan just p.g.a. sina symptom och funktionshinder. Dels är psykiatrin en del av den specialiserade medicinen som bygger på expertis och där patienten lätt förvandlas till objekt för (välmentala) företrädare för vården.

Bråkaren som medborgare?

- Nationella psykiatrisamordningen (c:a 2000):

- Erfarenheterna från projektet, den samlade rapporteringen i Sverige och den internationella forskningen visar att inflytandet för brukare och anhöriga och kvaliteten på arbetet för att möjliggöra detta i Sverige som helhet **håller en mycket låg nivå.**

Brukarnas erfarenhetskunskap

- Hjälpande insatser
 - Sällan organisationer eller specifika insatser
 - Utan relationer

 - Den hjälpande professionelle
-

Brukaren som medborgare?

□ I psykiatrisk litteratur

- ”De allmänna symptomen på psykos är:
- *Störd verklighetsuppfattning*, som innebär att personen ser och uppfattar verkligheten **på ett helt annat sätt**.
- *Störd jaguppfattning*, som innebär att personen **inte alltid vet var gränserna** för kroppen och tankarna går.
- *Ingen eller liten sjukdomsinsikt*, som innebär att personen **inte inser att han är sjuk**. Det kan vara tvärtom. Personen tycker att omgivningen är sjuk.
- *Störd objektrelation*, som innebär **en störd förmåga att lita på eller knyta an till andra människor**.”

□ (Andersson Höglund & Hedman Ahlström, 2000, s 112)

Brukaren som medborgare?

□ Enligt Socialstyrelsen (2010)

□ ”... personerna tenderar att försjunka i sig själva, leva i sin egen värld och te sig inaktiva med nedsatt drivkraft och förändrat känsloliv. Andra förekommande symtom är oförmåga att fatta beslut och tankestörningar. [...] hallucinationer och vanföreställningar.”

Bråkaren som medborgare?

□ DSM IV (APA 2000) psykosdiagnos:

□ ... impairment that grossly interferes with the capacity to meet ordinary demands of life and **a gross impairment in reality testing.**

□ Schizofrenidiagnosen:

□ ... restrictions in ... the initiation of **goal-directed behavior** (avolition).

Bråkaren som medborgare?

□ Problem

- Hur skall människor som av psykiatrin beskrivs som
- försjunkna i sig själva, **inaktiva** med nedsatt drivkraft, med ett förändrat känsloliv, en **oförmåga att fatta beslut** och drabbade av tankestörningar, hallucinationer och vanföreställningar...
- ... kunna delta i planeringen av sin egen vård och av vårdens organisering och allmänna inriktning?

Personen som patient eller medborgare?

- ”Mycket snack och lite verkstad”
 - Stora ord, men betydande svårigheter att överföra dem i praktiken
-

Återhämtning

- Hur skapas en arbetsallians, en hjälpande relation?
 - - Ett problematiskt svar
-

Återhämtning

- Regelbrott

- Att göra mer än

- eller

- någonting helt annat

- än det brukaren har lärt sig kunna förvänta sig av personal.

Återhämtning

- De professionellas bidrag
 - Vardagliga handlingar
 - I en icke vardaglig situation
 - I en icke vardaglig relation
-

Återhämtning

De professionellas bidrag

Inte för alla

En orättvisa

Återhämtning

□ De professionellas bidrag

” Det allra viktigaste som min terapeut har gjort för mig är att han höll ut med mig så många år. (...)

Han utnyttjade inte de små knep som många terapeuter använder sig av när de byter jobb – att göra sig kvitt patienterna.”

Återhämtning

□ De professionellas bidrag

” Han tog med mig till fyra olika arbetsplatser. Om han byter jobb, så fortsatte jag och var med på flyttlasset.

Hela tiden markerade han att han hade tid för mig.
(...) Och det var väldigt tryggt. ”

Återhämtning

- De professionellas bidrag
 - Utifrån den professionelles behov/lust
 - Har sett något hos brukaren
 - Beredd att ta en risk för det
 - Emotionellt laddat
 - Tycker om brukaren
-

Återhämtning

- De professionellas bidrag
 - Utvald
 - Att ha ett värde
 - Ömsesidighet
 - ”Som kompis”
 - En annan professionalitet
-

Återhämtning

- De professionellas bidrag
- Ömsesidighet
- ”Att ge är att uttrycka sin överlägsenhet.”
- ”Att ta emot utan att ge tillbaka är att underkasta sig.”

□ *Marcel Mauss*

Återhämtning

Olika professionalitet?

	Som distans	Som närhet
Tid	Given	Förhandlingsbar
Rum	Bestämt	Öppet
Jag	Neutralt	Tydligt
Relation	Ensidig	Ömsesidig

Återhämtning

- Framgångsfaktorer (Jerome Frank)
 - En stark relation mellan den hjälpsökande och en hjälpare
 - Meningsfullhet
 - Ny kunskap
 - Hopp om att kunna bli hjälpt
 - Erfarenheter av att förändring är möjlig
 - En emotionell laddning mellan hjälpare och hjälpsökande
-

Brukaren som medborgare?

Ifrågasätter psykiatrins traditionella syn på:

Allvarliga psykiska störningar

Brukaren

Vad som hjälper

Bråkaren som medborgare?

Allvarliga psykiska störningar

Sjukdom – Mänsklig process

Obotliga - Återhämtning

Brukaren som medborgare?

- Brukaren

- Offer – Aktör
- Passiv mottagare – Ömsesidiga
processer
- Oförmögen till – Vill ha
sociala relationer sociala relationer
- Compliance – Arbetsallians

Bråkaren som medborgare?

- Vad hjälper?
-

• Diagnos	–	Oberoende diagnos
• Psykiatri	–	Många olika aktörer
• Behandling	–	Många situationer
• Bestämda insatser	–	Sociala relationer
• Speciella yrkesgrupper	–	Alla möjliga
• Compliance	–	Egna insatser

Samverkan med förhinder

- Konsten att motverka samverkan
-

- Erfarenheter från Stockholm
- Mycket snack & mycket verkstad –
- Men vilken verkstad?
- Omorganiseringar och reformer mot samverkan

Samverkan med förhinder

- Den svenska psykiatrireformen

- Normaliserade levnadsvillkor

- Avhospitalisering

- Tydliga uppdrag för kommun och specialistvården

- Större ansvar till kommunen

- Samverkan

Samverkan med förhinder

Utgångspunkt:

Sektorisering

Kommun & landsting samma...

... geografisk indelning

... befolkning

Inga eller få privata aktörer

Samverkan med förhinder

1994 – 1995 Förberedelser

900 miljoner kronor för samverkan

Gemensamma projekt

Lära känna varandras kultur

Lära känna varandra

Personliga kontakter

Veta vem som man pratar med när man ringer

Samverkan med förhinder

1995/1996 Kommunen slår till

Psykiatrireformen sätts igång

Kommunen genomför en
stadsdelsnämndreform

Nya geografiska områden

Nya chefer

Samverkan med förhinder

1997/1998 Landstingen slår tillbaka

Nya områdesindelningar

Nya chefer

Ingen känner längre någon

De gamla samverkansprojekten har förlorat sitt fotfäste

Samverkan med förhinder

2000 Beställare/utförare

New scientific management

Nya ersättningsmodeller

Budget per utförd vårdhandling

Ingen ersättning för samverkan i praktiken

Samverkan olönsam

Samverkan med förhinder

2000 (forts) Privatisering

- Offentliga organisationer slås sönder
- Privata mindre organisationer uppstår
- Fler aktörer som skall samverka
- Nya chefer
- Inga öronmärkta pengar till samverkan

Samverkan med förhinder

2000 (forts.) Valfrihet

Patient – brukare – medborgare/konsument

Kan fritt (?) välja sin vårdgivare

Ingen geografisk koppling

Den omöjliga samverkan

Alltså

- Det pågår en hel del samverkan
 - Men de stora goda orden får inte hindra oss från att se faktiska motsättningar
 - Kanske samverkan handlar om att hantera dessa motsättningar, men aldrig tro att de kan lösas?
-